

Останчук Людмила Григорівна,

доцент кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології Академії Державної пенітенціарної служби України, кандидат юридичних наук

ПИТАННЯ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

Проблема домашнього насильства – дуже серйозний виклик для світового суспільства. Вихідні положення міжнародних стандартів у сфері боротьби з домашнім насильством ґрунтуються на глибокому усвідомленні неприпустимості домашнього насильства, що є грубим порушенням прав людини. Згідно із дослідженням Всесвітньої організації охорони здоров'я поширеність фізичного та/або сексуального насильства по відношенню до жінок варіює від 29% до 62%, 38 % вбивств жінок у світі – справа рук їх партнерів. У деяких країнах ця цифра наближається до 70 % [1]. За даними Ради Європи кожна четверта – п'ята жінка хоча б один раз у своєму житті пройшла через фізичне насильство, а кожна десята стала жертвою сексуального насильства із застосуванням сили [2].

Світова практика у сфері боротьби з домашнім насильством довела, що спеціальні закони про запобігання насильству у сім'ї більш ефективні у порівнянні з окремими статтями кримінального, цивільного та адміністративного законодавства. Так, в Австрії прийнято спеціальний нормативно-правовий акт покликаний регулювати питання запобігання та протидії домашньому насильству – Акт про захист від насильства в сім'ї (2004 р.), що має силу закону. Основним нормативно-правовим документом, спрямованим на протидію домашньому насильству у Болгарії, є Акт про захист від насильства в сім'ї, ухвалений у 2005 р.. З 1 січня 2002 року у Німеччині діє Федеральний закон «Про цивільно-правовий захист від насильства та переслідування». Ним, зокрема, передбачена така форма захисту жертви насильства, як вимога кривднику негайно залишити помешкання. Подібну практику практикують Чехія, Швеція, Нідерланди. У свою чергу, норми законодавства Франції, спрямовані на протидію домашньому насильству, містяться, передусім, у Кримінальному та Кримінально-процесуальному кодексах, так ст. 138-9 КПК Франції передбачає повне припинення спілвиття та контактів кривдника з потерпілою особою від початку судового розгляду і до винесення ухвали.

Аналіз вищезазначених нормативно-правових актів вказує на те, що їх прийняттю передувала значна робота по створенню кризових

центрів, притулків для постраждалих, телефонів довіри, невідкладних служб допомоги жертвам різних видів насильства, центрів просвіти, консультування та психокорекції особи, яка вчиняє насильство у сім'ї; по відкриттю навчальних центрів консультування суддів, прокурорів, працівників поліції, соціальних працівників; по впровадженню системи електронних GPS-браслетів (Франція, Іспанія), процедури «Сині Хартії» (Польща) і т.д.

Не минула ця проблема і Україну. Наша країна, як і більшість країн світу, переживає негативні соціальні процеси, що супроводжуються значними кризовими змінами у суспільстві. Одним із таких явищ є домашнє насильство. За статистикою, яку оприлюднили під час голосування за Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», понад 3 мільйони дітей в Україні щороку спостерігають за актами насильства у сім'ї або є їхніми вимушеними учасниками, а майже 70 % жінок піддаються різним формам знущань і принижень. Щорічно близько 1500 жінок помирають від рук власних чоловіків. Діти скривджених матерів у 6 разів більш схильні до суїциду, а 50 % – до зловживань наркотиками. Майже 100 % матерів, які зазнали насильства, народили хворих дітей – переважно з неврозами, заїканням, енурезами, церебральним паралічем, порушенням психіки.

Домашнє насильство в Україні – причина 100 тисяч днів госпіталізації, 30 тисяч звернень до відділів травматології, 40 тисяч викликів лікарів. Водночас, лише 10 % постраждалих звертаються за допомогою. Адже донині багато хто вважає такі стосунки «нормальними». Розрахунки, проведені Інститутом демографії і соціальних досліджень на замовлення Фонду народонаселення ООН, говорять про те, що щорічно 1,1 млн. українок стикаються з фізичною та сексуальною агресією в сім'ї, і більшість з них мовчать [4].

Тільки, за статистичними даними отриманими від структурних підрозділів обласної та Київської міської державної адміністрації, протягом 2016 року зафіксовано 9643 звернення з приводу насильства у сім'ї. З них, щодо насильства у відношенні до дітей надійшло 821 звернення, від жінок надійшло 85037 звернень, від чоловіків надійшло 10285 звернень [3].

В Україні вищезгаданий Закон вступить в дію 01 січня 2019 року, такий термін витримується законодавцем для врегулювання всіх спірних питань пов'язаних з прийняттям закону. З прийняттям нового Закону «Про протидію та запобігання домашньому насильству» від 07.12.2017 року законодавець вніс певні зміни до кримінального законодавства у частині запобігання домашньому насильству, зокрема: введено поняття сексуальне насильство (ч.2 ст.22 та ст.153); викладено

у новій редакції п.7 ст.66 (Обставини, що пом'якшують покарання); Загальну частину доповнено Розділом XIII-1 – Обмежувальні заходи та ст. 91-1 Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство; до Розділу II Злочини проти життя та здоров'я особи введено ст. 126-1 – Домашнє насильство; в новій редакції викладена ст. 152 – Зґвалтування та 153 Сексуальне насильство; Розділ III Особливої частини КК України доповнено ст. 151-2 Примушування до шлюбу; Розділ XVIII Злочини проти правосуддя доповнено ст. 390-1 Невиконання обмежувальних приписів або не проходження програми для кривдників і т.д.

Відповідно до внесених змін за примушування до шлюбу або співжиття, проведення аборту без згоди жінки настає кримінальна відповідальність; у ст. 152 посилено відповідальність за групове та повторне зґвалтування; посилено відповідальність за домашнє насильство, що вчиняється у присутності дітей; передбачено обмеження можливості наближення кривдника до жертви насильства.

Підсумовуючи вищевикладене можна сказати, що прийняття Закону та криміналізація діяння за домашнє насильство дійсно рішучий крок до зменшення випадків домашнього насильства. Але викоринити досліджувану проблему навряд чи вдасться, оскільки більшість жертв не повідомляють про факти домашнього насильства або пишуть відмову від своїх слів на стадії попереднього розслідування факту домашнього насильства. Потрібно, щоб у суспільстві руйнувалися стереотипи, що виникли навколо цього питання. Одним з проблемних питань пов'язаних з прийняттям нормативно-правових актів, спрямованих на протидію домашньому насильству правозахисники називають: створення Єдиного державного реєстру постраждалих від домашнього насильства, який жодним чином не зможе захистити потерпілих, зате може погіршити їх становище, в тому випадку, якщо інформація просочиться на загальний огляд. Цей реєстр посилить корупційні ризики і поставить під загрозу особисті дані жертв, які можуть бути поширені.

Також можливі проблеми, пов'язані з реагуванням на факти домашнього насильства відповідними органами, оскільки необхідно, щоб органи місцевого самоврядування визначилися і створили необхідні органи, які будуть відповідати за протидію цьому насильству. Необхідно, щоб МОЗ виробив відповідні нормативні акти по стандартам надання медичної допомоги, тобто насправді на це може піти деякий час, і оскільки у нас органи місцевого самоврядування говорять про велику проблему з фінансуванням багатьох соціальних програм, тут можуть виникнути певні проблемні питання.

Список використаних джерел

1. WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women, (WHO, 2005), p. 5
2. Fact Sheet. Council of Europe Campaign to Combat Violence against Women, including Domestic Violence, at http://www.coe.int/t/dg2/eguality/domesticviolencecampaign//Fact_Sheet_en.asp
3. Про розгляд запиту на інформацію: лист Міністерства соціальної політики України від 24.01.2017 № 1/0/163–17
4. Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству: лист Міністерства освіти і науки України: від 18.05.2018 р. № 1/11–5480. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729–18> (дата звернення: 22.10.2018).
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. 2229-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 22.10.2018).